

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2023. № 4.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.4.23>

УДК 331.5

А. В. Оніщук,

д. філос. з економіки, доцент кафедри економіки підприємства та менеджменту, Академія праці, соціальних відносин і туризму

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0720-9195>

ТЕНДЕНЦІЇ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

A. Onishchuk,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Enterprise Economics and Management, Academy of Labor, Social Relations and Tourism

TRENDS IN THE LABOR MARKET OF UKRAINE UNDER MARTIAL LAW

Стаття присвячена дослідженню тенденцій ринку праці в умовах воєнного стану. Проаналізовано міграційні потоки зареєстрованих українських біженців до країн Європи та їхню кількість від населення країни у відсотковому значенні. Досліджено кількість біженців до країн-агресорів. Представлені дані Міжнародної організації міграції щодо кількості внутрішньо переміщених осіб та їх орієнтовного місцезнаходження. Встановлено, що проблеми ринку праці в Україні, які виникли в результаті військових дій, призвели до зростання кількості безробітного населення, значних міграційних процесів, погіршення якості робочої сили, низької оплати праці, відтоку кваліфікованих кадрів за кордон, погіршення добробуту та

мотивації населення тощо. Надані рекомендації, які допоможуть стабілізувати ринок праці, що, в подальшому, сприятливо позначиться на економічному розвитку нашої держави.

The article is devoted to the study of labor market trends under martial law. Migration flows of registered Ukrainian refugees to European countries and their number per country of population in percentage value were analyzed. The number of refugees to the aggressor countries was studied. Data from the International Organization for Migration on the number of internally displaced persons and their approximate location are presented. It has been established that the problems of the labor market in Ukraine, which arose as a result of military operations, led to an increase in the number of the unemployed population, significant migration processes, a deterioration in the quality of the workforce, low wages, an outflow of qualified personnel abroad, a deterioration in the well-being and motivation of the population, etc. Recommendations have been provided that will help stabilize the labor market, which, in the future, will have a favorable effect on the economic development of our state. These are such proposals: develop and implement a state program to support the unemployed, which would help people find work and provide financial assistance during periods of unemployment; state support for small and medium-sized enterprises that create new jobs and increase the volume of production; increasing investments in the development of education and improving the qualifications of employees, which would increase their competitiveness in the labor market; support for the development of the IT sector, which can become one of the main sources of income for the country and will create additional jobs; creation of favorable conditions for business development and investment attraction, which will ensure economic growth and reduce unemployment; to reform the system of social protection, which will ensure an increase in the motivation of work for work and reduce the number of people who live at the expense of social benefits; promote the development of flexible forms of employment, such as "freelance" and temporary work, which will provide an opportunity for additional income for the economically active population; promote the acquisition of vocational and technical education and

increase their prestige by increasing state expenditures on relevant specialties in educational institutions; to develop programs of re-profiling and improvement of the qualification level, self-employment of young people, as well as to focus on the possibilities of dual education; studying the foreign experience of leading international companies in terms of improving staffing, forming employee development programs, stimulating them to self-development and improving skills and competencies, and their further implementation in the practical activities of domestic enterprises. Therefore, taking into account the above analysis, we can conclude that the full-scale invasion of Russia on the territory of Ukraine had radical negative consequences not only for the labor market, but also for the entire economy of Ukraine. The implementation of the proposed measures for the period of martial law will help ensure productive employment of the population, reduce unemployment, improve the social and living conditions of society and the economic development of the country in general.

Ключові слова: ринок праці, воєнний стан, продуктивна зайнятість, безробіття, кадри.

Key words: labor market, martial law, productive employment, unemployment, personnel.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Повномасштабне вторгнення росії в Україну призвело до радикальних деструктивних змін в економіці нашої держави. Значних змін зазнав ринок праці, який через зростання кількості безробітного населення та міграційних процесів перебуває в кризовому стані. Військові дії спричинили значну втрату людського капіталу, втрату працівниками своїх робочих місць, зростання кількості населення, які знаходяться за межею бідності через неможливість працювати. Все це набуває особливої актуальності та зумовлює подальше дослідження тенденцій ринку праці з метою визначення ключових напрямів його розвитку та пошуку шляхів вирішення наявних проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичну та методологічну основу дослідження склали фундаментальні праці зарубіжних вчених-економістів щодо проблем ринку праці: А. Сміта, К. Маркса, Дж. Кейнса, П. Самуельсона та ін. Серед вітчизняних вчених-економістів, які займаються дослідженням впливу військових дій на ринок праці в Україні слід виділити таких науковців, як В.В. Близнюк, В.І. Гойчук, Н.А. Іщенко, Н.П. Любомудрова, М.О. Родіонова, М.В. Семикіна, Л.Д. Яценко та інші.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження тенденцій ринку праці України в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Від початку повномасштабної війни до Європейського Союзу виїхали 5,3 мільйона громадян України [1]. В свою чергу за даними Управління верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR), статус тимчасового захисту у країнах Європи до 3 січня 2023 року отримали близько 4,9 млн. українських біженців. Це близько 1% від населення країн Євросоюзу. Найбільше українців прийняли Польща, Німеччина та Чехія (Рис.1; Рис.2) [2].

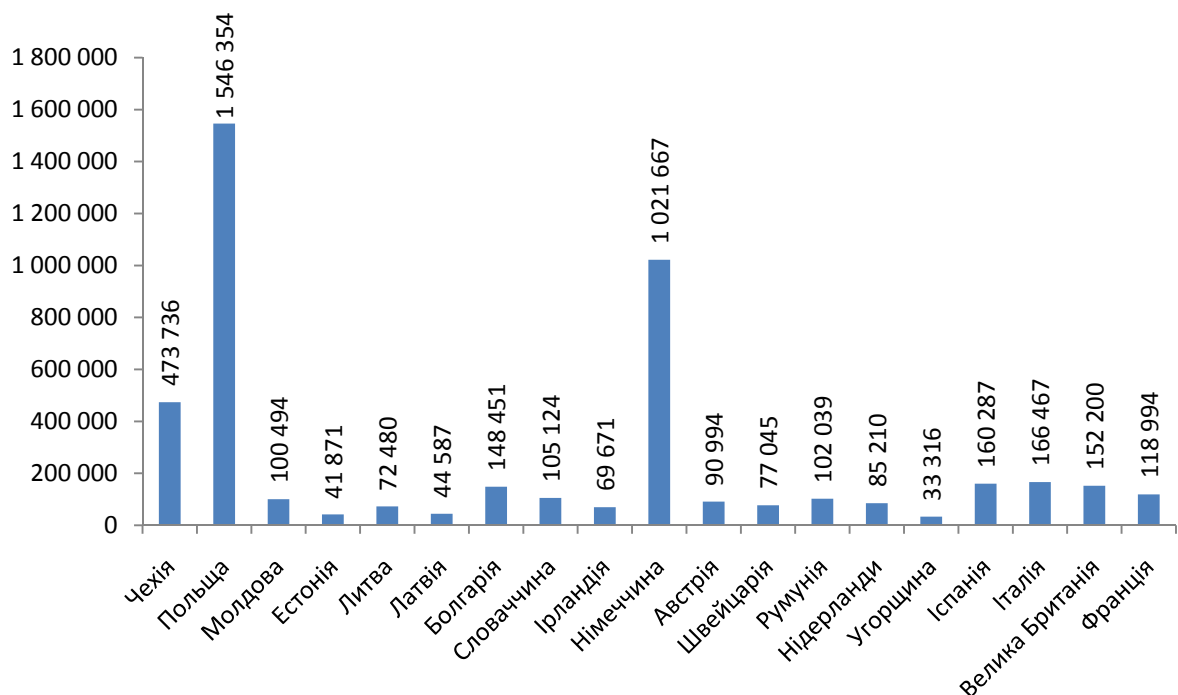

Рис.1. Кількість зареєстрованих біженців у країнах Європи (тис. осіб)

Джерело: сформовано на основі [2].

Змінити місце проживання довелося 20% дорослого населення. Діти і жінки складають переважну більшість українців, які шукають притулку від війни за кордоном. Найбільше тих, хто був змушений виїхати з місця проживання, у східних регіонах (46%). Також більше виїхало молоді (31%), старшим важче покинути свою домівку (13%). Третина з тих, хто покинув домівку, планують повертатись вже найближчим часом, чверть — ще трохи почекають. Близько 40% висловлюють готовність повернутися, але тільки після закінчення війни [3].

Кількість українських біженців у країнах ЄС порівняно з першими місяцями великої війни стабілізувалася. У травні-вересні 2022 року навіть спостерігалася тенденція до їх повернення. Однак восени через активізацію російських терористичних атак проти критичної інфраструктури ситуація змінилася. ООН також відстежує міграцію українців на територію країни-агресора. За даними UNHCR, на початку 2023 року в росії та білорусії перебували близько 2,9 млн. українців. Хоча наразі неможливо напевно сказати, скільки з них виїхали туди добровільно, а скількох окупанти депортували [2].

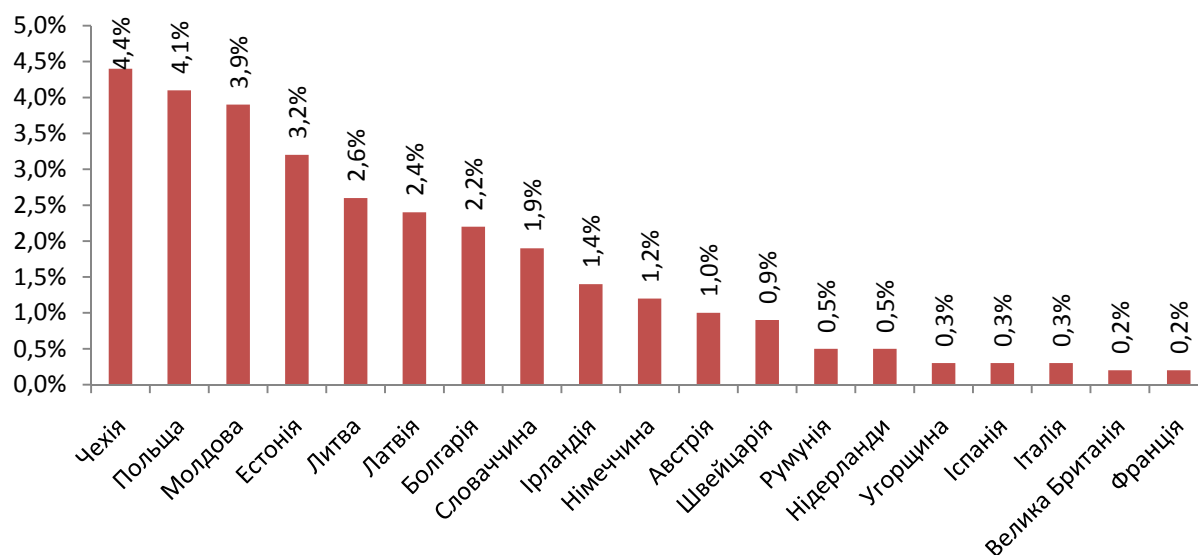

Рис.2. Кількість українських біженців від населення країни (%)

Джерело: сформовано на основі [2].

В той же час 6,5 мільйонів українців стали внутрішніми біженцями. За інформацією Міжнародної організації міграції, майже 4,5 мільйона внутрішньо

переміщених українців повернулись додому після переміщення. Найбільш значні показники кількості повернень зафіксовано на півночі країни та в Києві. Після повернення цих територій під контроль Уряду України люди переважно повернулись до великих міст та передмість. Втім, відповідно із дослідженням Міжнародної організації міграції, більше третини тих, хто повернувся, все ще почуваються в небезпеці, а 9 % готові залишити домівки знову через війну [4].

Внаслідок економічних потрясінь, супроводжуваних масштабними внутрішніми переміщеннями населення та потоками біженців, відбуваються величезні втрати робочих місць і доходів населення. За оцінками Міжнародної організації праці, у поточній ситуації активної фази конфлікту порівняно з ситуацією до конфлікту втрачено 4,8 мільйона робочих місць, що становить 30% робочих місць, які існували в Україні до початку конфлікту. У разі негайного припинення бойових дій могло б настати швидке покращення ситуації та відновлення 3,4 мільйона робочих місць, завдяки чому втрати у сфері зайнятості скоротилися б до 8,9%. У випадку подальшої військової ескалації втрати у сфері зайнятості можуть зрости ще більше, до 7 мільйонів робочих місць, або 43,5%. Крім того, криза справила значний вплив на українську систему соціального захисту, що виразилося у збільшенні видатків і зменшенні надходжень. У відповідь на ці втрати Уряд України на даний момент доклав значних зусиль для підтримання працездатності національної системи соціального захисту, забезпечуючи виплату допомоги, зокрема внутрішньо переміщеним особам, шляхом використання в цих цілях цифрових технологій [5].

Офіційні дані Державної служби статистики зазначають лише про 354 тис. безробітних українців. За оцінкою Національного банку України, який спирається на дані опитування громадян України, безробіття в країні зросло приблизно до 35%. До війни цей показник був 9% [6].

Кількість вакансій, які пропонують роботодавці незначна, порівнюючи з довоєнним періодом. Знайти роботу в Україні стало важче. Як свідчать дані сайту Work.ua, за останній рік кількість вакансій скоротилася майже вдвічі – до 52 тис. пропозицій. На ресурсі Rabota.ua вакансій ще менше – 42,8 тис.

[7; 8] Кількість пропозицій від Державного центру зайнятості також зменшилась. У січні база центру містила інформацію про 20,5 тис вакансій та 94,5 тис резюме [9].

Найбільш популярними серед роботодавців є менеджери, консультанти та адміністратори. Сайт Work.ua навіть сформував п'ятірку спеціалістів, попит на послуги яких з боку роботодавців у 2022 році був стабільно високим: продавець-консультант, менеджер з продажу, бухгалтер, водій та кухар (Рис. 3) [7].

У Державному центрі зайнятості найбільше вакансій пропонують у галузях переробної промисловості, гуртової та роздрібної торгівлі, ремонту авто, освіти, транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності, охорони здоров'я та надання соціальної допомоги. Роботодавці, в свою чергу, шукають водіїв, підсобних працівників, трактористів, продавців, бухгалтерів, кухарів, прибиральників, швачок та вчителів.

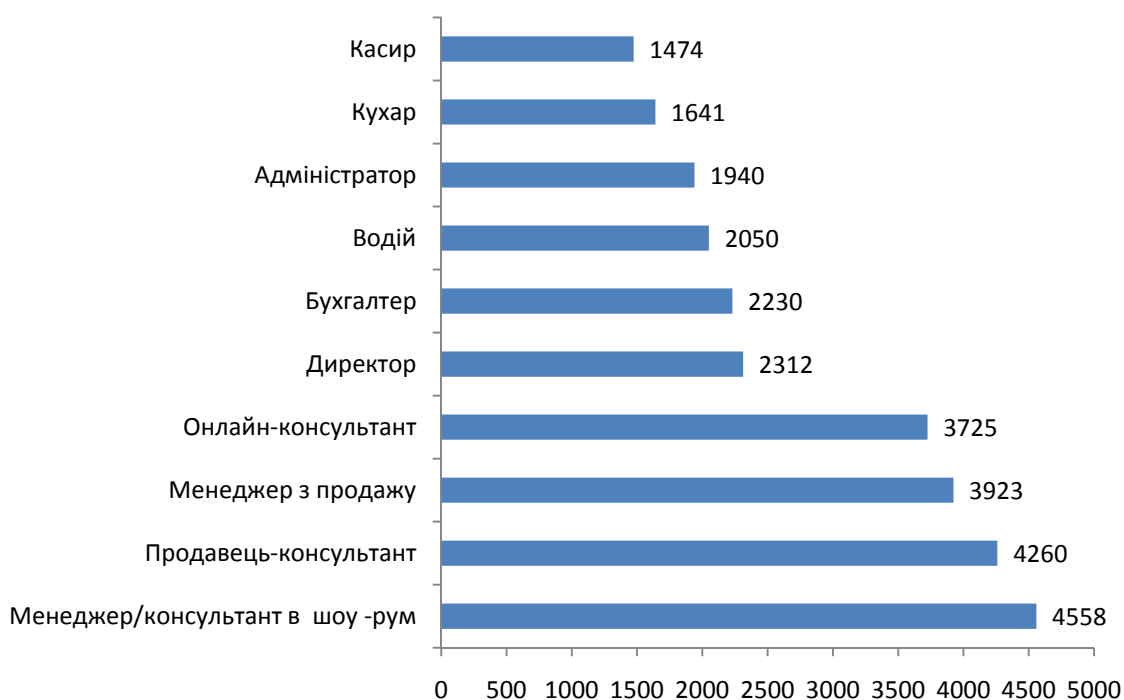

Рис.3. Кількість вакансій, які шукають роботодавці

Джерело: сформовано на основі [7].

Значних змін на ринку праці зазнала «географія» вакансій. З початком війни багато людей втратили свої домівки та робочі місця, що змусило їх

переїхати в інші міста, більш віддалені від бойових дій. Тому найбільше навантаження на собі відчули переважно західні області держави. В цей регіон також переїжджають і підприємства, для ведення бізнесу в безпечних умовах [10].

Щодо рівня оплати праці, то за даними Work.ua без урахування ІТ-сфери, найвищі рівні середньої зарплати – у сферах нерухомості, транспорту, продажів та сільського господарства. Найменші середні зарплати – у сферах страхування, роздрібної торгівлі та охорони. За останній місяць найбільше зарплати зросли в аграрному бізнесі – на 14%. У листопаді через фактор сезонності ця сфера навіть не входила в провідну п'ятірку видів діяльності, де зростала оплата праці. (Рис. 4) [7].

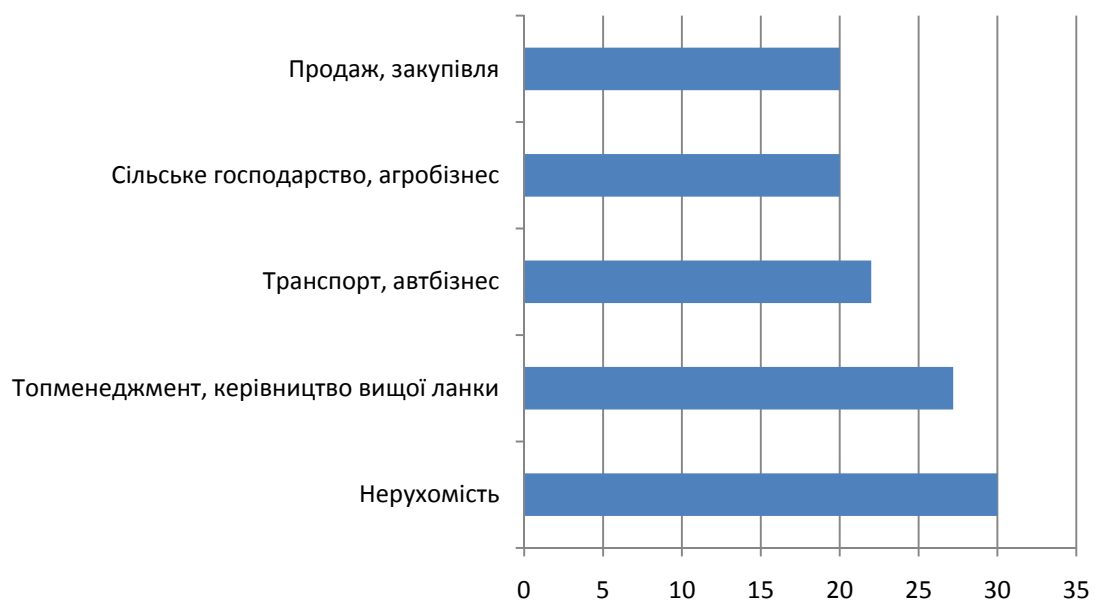

Рис. 4. Середній рівень зарплати за сферами діяльності (тис. грн.)

Джерело: сформовано на основі [7].

Середня заробітна плата у вакансіях, розміщених на сайті Державного центру зайнятості, помітно нижча. 1 січня 2023 року вона становила 10 тис. грн. За видами діяльності найвища зарплата у 2022 році серед запропонованих центром вакансій була у сфері телекомунікацій (19,6 тис. грн.), видобувній промисловості (13 тис. грн.) та в закладах охорони здоров'я (12,1 тис. грн.). На початку 2023 року ситуація змінилася. Зараз більші зарплати пропонують у

категорії «професіонали» (вчитель, лікар, фармацевт, інженер, економіст) – 11,5 тис. грн. Кваліфікованим робітникам з інструментами (швачка, слюсар, сантехнік, маляр) пропонують у середньому 10,7 тис. грн. Працівникам сфери послуг і торгівлі (продавець, кухар, охоронець, соціальний працівник, покоївка) при працевлаштуванні через Державний центр зайнятості можна розраховувати на отримання в середньому 7,7 тис. грн. [9].

Сайти з пошуку роботи підраховали, що середня зарплата в Україні становить близько 15 тис. грн. Проте вона може суттєво різнитися за містами та регіонами. За даними Work.ua, найвищий середній рівень у Києві (18 тис. грн.) та Львові (16 тис. грн.), найнижчий – у Кривому Розі, Сумах та Чернігові (12,5 тис. грн.) (Рис.5) [7; 11].

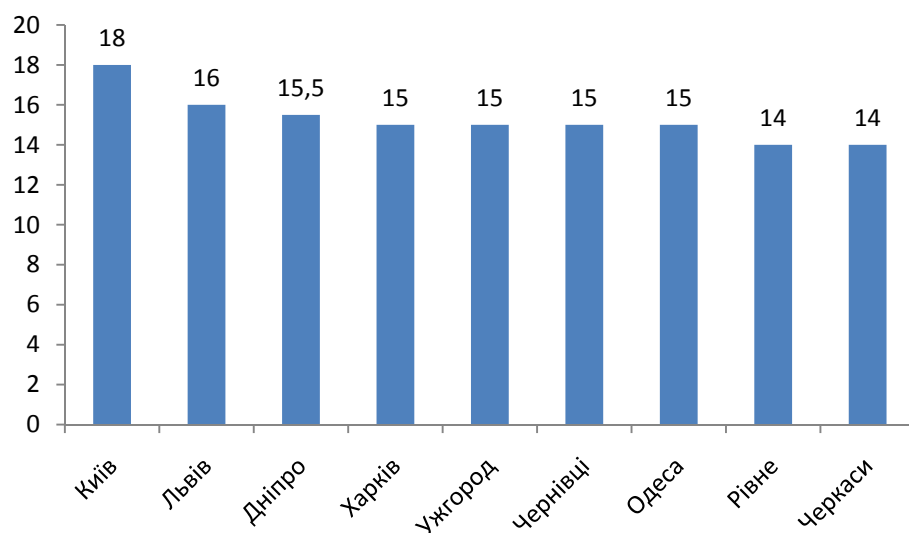

Рис.5. Середня заробітна плата за географією розміщення

Джерело: сформовано на основі [7; 11].

Таким чином ринок праці в Україні зазнав значних трансформаційних змін і якщо раніше була залежність від зовнішньої кон'юнктури та світових тенденцій, то сьогодні саме війна в Україні змінює попередні алгоритми, за якими функціонувала як економіка, так і ринок праці.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Ринок праці потребує впровадження низки заходів, які б сприяли його подальшій стабілізації, зокрема:

1. Розробити та запровадити державну програму підтримки безробітних, яка б допомагала людям знайти роботу та надавала фінансову допомогу протягом періоду безробіття.

2. Державна підтримка малих та середніх підприємств, які створюють нові робочі місця та збільшують обсяг виробництва.

3. Збільшення інвестицій у розвиток освіти та підвищення кваліфікації працівників, що підвищило б їхню конкурентоспроможність на ринку праці.

4. Підтримка розвитку ІТ-сектору, який може стати одним з основних джерел доходу для країни та створюватиме додаткові робочі місця.

5. Створення сприятливих умов для розвитку бізнесу та залучення інвестицій, що забезпечить зростання економіки та зменшить рівень безробіття.

6. Реформувати систему соціального захисту, що забезпечить підвищення мотивації праці до праці та зменшить кількість людей, які живуть за рахунок соціальних виплат.

7. Сприяти розвитку гнучких форм працевлаштування, таких як «фріланс» та тимчасова робота, що забезпечить можливість додаткового заробітку для економічно активного населення.

8. Пропагувати здобуття професійно-технічної освіти і посилити її престижність, шляхом збільшення державних видатків на відповідні спеціальності у закладах освіти.

9. Розробити програми перепрофілювання і підвищення кваліфікаційного рівня, самозайнятості молоді, а також зосередитися на можливостях дуальної освіти.

10. Вивчення закордонного досвіду провідних міжнародних компаній щодо покращення кадрового забезпечення, формуванню програм з розвитку працівників, стимулювання їх до саморозвитку та покращення навичок та компетенцій та подальша їх імплементація у практичну діяльність вітчизняних підприємств.

Отже, враховуючи вище проведений аналіз можна зробити висновок, що повномасштабне вторгнення Росії на територію України мали радикальні негативні наслідки не тільки на ринок праці, а й для всієї економіки України.

Впровадження, запропонованих заходів на період воєнного стану, сприятимуть забезпеченню продуктивної зайнятості населення, зменшенню безробіття, покращать соціально-побутові умови життя суспільства та економічний розвиток країни загалом.

Література

1. Масштаби руйнування в Україні не піддаються усвідомленню. URL: <https://zmina.info/news/masshtabyrujnuvannya-v-ukrayini-ne-piddayutsya-usvidomlennyumizhnarodnyj-komitet-chervonogo-hresta/> (дата звернення: 9.04.2023).
2. Українські мігранти підіймають економіку Європи. Що буде з Україною без них? URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/10/695807/> (дата звернення: 9.04.2023).
3. Опитування показало, скільки українців-переселенців планують незабаром повернутися додому. URL: <https://ua.news/ua/ukraine/opytuvannya-pokazaloskilky-ukrayintsiv-pereselentsiv-planuyut-nezabarompovernutysya-dodomu> (дата звернення: 9.04.2023).
4. Де і за якими програмами приймають українських біженців: чому одні їдуть, а інші повертаються. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/bizhentsi-krayinyuyaki-pryumayut-prohramy/31899566.html> (дата звернення: 9.04.2023).
5. Аналітична записка. Вплив кризи в Україні на сферу праці: попередні оцінки. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2022-05/UKR_Brief%20note_11May-2022.pdf (дата звернення: 9.04.2023).
6. Яковлева О. Ситуація на ринку праці та перекваліфікація в Україні — оцінка Центру економічних досліджень. 2022. URL: <https://vikna.tv/video/ukrayina/bezrobittya-v-ukrayini-oczinky-ta-prognozy/> (дата звернення: 9.04.2023).
7. Сайт пошуку роботи work.ua URL: <https://www.work.ua/> (дата звернення: 9.04.2023).

8. Сайт пошуку роботи rabota.ua URL: <https://rabota.ua/ua> (дата звернення: 9.04.2023).
9. Державна служба зайнятості URL: <https://www.dcz.gov.ua/> (дата звернення: 9.04.2023).
10. Любомудрова Н.П., Гойчук В.І. Зміни на ринку праці в умовах воєнного стану та перспективи післявоєнного відновлення. Економіка та суспільство. 2022. Випуск 40. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-31> (дата звернення: 9.04.2023).
11. Ринок праці 2023: де зараз найбільші зарплати та яких спеціалістів шукають URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/25/696322/> (дата звернення: 9.04.2023).

References

1. Human Rights Centre ZMINA (2023), “The scale of destruction in Ukraine is beyond comprehension”, available at: <https://zmina.info/news/masshtabyrujnuvannya-v-ukrayini-ne-piddayutsya-usvidomlennymizhnarodnyj-komitet-chervonogo-hresta/> (Accessed 9 April 2023).
2. Vinokurov, Ya. (2023), “Ukrainian migrants are boosting the European economy. What will happen to Ukraine without them?”, available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/10/695807/> (Accessed 9 April 2023).
3. ua.news (2023), “The survey showed how many Ukrainian immigrants plan to return home soon”, available at: <https://ua.news/ua/ukraine/opytuvannya-pokazaloskilky-ukrayintsiv-pereselentsiv-planuyut-nezabarompovernutysya-dodomu> (Accessed 9 April 2023).
4. radiosvoboda (2022), “Where and under what programs are Ukrainian refugees accepted: why do some leave and others return”, available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/bizhentsi-krayinyyaki-pryymayut-prohramy/31899566.html> (Accessed 9 April 2023).
5. ILO (2022), “Analytical note. The impact of the crisis in Ukraine on the labor sphere: preliminary assessments”, available at: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2022-05/UKR_Brief%20note_11May-2022.pdf (Accessed 9 April 2023).

6. Yakovleva, O. (2022), “The situation on the labor market and retraining in Ukraine — assessment of the Center for Economic Research”, available at: <https://vikna.tv/video/ukrayina/bezrobittya-v-ukrayini-oczinky-ta-prognozy/> (Accessed 9 April 2023).
7. Job search site work.ua (2023), available at: <https://www.work.ua/> (Accessed 9 April 2023).
8. Job search site rabota.ua (2023), available at: <https://rabota.ua/ua> (Accessed 9 April 2023).
9. The official site of State Employment Service (2023), available at: <https://www.dcz.gov.ua/> (Accessed 9 April 2023).
10. Lyubomudrova, N.P. and Hoychuk, V.I. (2022), “Changes in the labor market under martial law and prospects for post-war recovery”, *Economy and society*, vol. 40, available at: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-31> (Accessed 9 April 2023).
11. Diachkina, A. (2023), “Labor market 2023: where are the highest salaries now and which specialists are in demand”, available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/25/696322/> (Accessed 9 April 2023).

Стаття надійшла до редакції 10.04.2023 р.